

Džejn Ostin
RAZUM I OSEĆAJNOST

Naslov originala
Jane Austen
SENSE AND SENSIBILITY

Prevela
Milica Simeonović

Glavni i odgovorni urednik
Verica Jeremijević

Lektura i korektura
Zorica Bačković

Džejn Ostin

*Razum
i osećajnost*

FENIKS LIBRIS
Beograd, 2011.

Prvi deo

I

Dešvudovi su se odavno nastanili u Saseksu. Imali su veliki posed, a stanovali su u Norlend Parku¹, u samom središtu imanja, gde su mnoga pokolenja svojim primernim načinom života imala lepo mišljenje svih svojih suseda. Poslednji naslednik ovog imanja bio je neženja; dočekaao je duboku starost i dugo godina živeo sa svojom sestrom, koja mu je vodila kuću. Ali, njena smrt, deset godina pre njegove, promenila je njegov život. Da bi lakše preboleo sestru, pozvao je i primio u kuću porodicu svog sinovca, gospodina Henrija Dešvuda, zakonitog naslednika norlenskog poseda, kome je ionako nameravao da ga zavešta. U društvu svog sinovca, njegove žene i njihove dece, stari gospodin je prijatno provodio dane. Njegova naklonost prema njima rasla je iz dana u dan. Stalna briga gospodina i gospođe Dešvud da zadovolje njegove želje – briga koja nije bila samo iz koristoljublja već i iz plemenitosti srca – pružala mu je u svakom pogledu sigurnost potrebnu u njegovim godinama, dok su deca svojom vedrinom davala draž njegovom životu.

Gospodin Henri Dešvud imao je iz prvog braka jednog sina, a sa svojom sadašnjom ženom tri kćeri. Taj sin, staložen i ugledan mlad čovek, bio je novčano dobro obezbeđen jer mu je mati bila imućna žena i kada je postao punoletan prenela je na njega, polovinu svog imetka. Ubrzo zatim, ženidbom, znatno je povećao svoje bogatstvo. Nasledstvo norlenskog poseda nije, prema tome, bilo tako bitno za njega kao za njegove sestre, čiji su prihodi, nezavisno od toga šta će im pripasti kada im

¹ *Park* – ovde znači veliko ograđeno gospodsko imanje. – Prim. prev.

otac nasledi imanje, bili sasvim mali. Mati im nije imala ništa, a otac samo sedam hiljada funti ličnog novca, pošto je njegova prva žena ostavila svom sinu i drugu polovinu imanja, od koga je on imao samo doživotno uživanje.

Stari gospodin je umro: testament je pročitan i, kao skoro svaki testament, dao je povoda za razočaranje i zadovoljstvo. Stari nije bio ni tako nepravičan, ni tako nezahvalan da svom sinovcu ne ostavi imanje, ali mu ga je ostavio pod takvim uslovima da je ono izgubilo za njega skoro polovinu vrednosti. Gospodin Dešvud je to nasleđstvo želeo više radi svoje žene i svojih kćeri nego radi sebe i sina: imanje je, međutim, pripalo njegovom sinu, i sinu njegovog sina, jednom četvorogodišnjem dečaku, a bilo je tako zaveštano da on nije imao prava ni da ga zaduži, ni da proda dragocene šume kako bi obezbedio one koji su mu bili najmiliji i kojima je pomoć bila mnogo potrebija. Svaka tačka testamenta išla je u prilog dečaku koji je, dolazeći povremeno s ocem i majkom u Norlend, uspeo da svojom ljupkošću, nimalo neobičnom kod dece od dve do tri godine, zadobije ljubav svog pradede: nepravilno izgovorene reči, uporna želja da sprovede sve što hoće, razni nestašluci i velika galama – sve je to premašilo vrednost svih onih silnih pažnji koje je godinama primao od svoje snahe i njenih kćeri. On, istina, nije imao nameru da bude nepažljiv, i kao dokaz svoje ljubavi prema devojkama ostavio im je svakoj po hiljadu funti.

Razočaranje gospodina Dešvuda bilo je u prvi mah neiskazano; ali, pošto je bio vedre prirode i pun pouzdanja, nadao se, sasvim opravdano, da pred sobom ima još mnogo godina i da će moći, živeći štedljivo, da odvajna na stranu dobar deo prihoda od imanja, koje je već tada bilo veliko i obećavalo da u najskorijoj budućnosti donosi još više. Međutim, to bogatstvo, koje je tako došlo, nije ostalo njegova svojina duže od godinu dana. Za toliko je nadživeo strica, a deset hiljada funti, podra-

zumevajući tu i poslednje nasleđe, bilo je sve što je ostalo njegovoj udovici i kćerima.

Čim su videli da mu se bliži kraj, pozvali su njegovog sina, kome je gospodin Dešvud, sa poslednjom snagom bolesnog čoveka, najtoplije preporučio da se stara o maćehi i sestrama.

Gospodin Džon Dešvud nije bio meka srca kao ostali članovi porodice; ali dirnut poslednjom željom u takvom trenutku, on obeća ocu da će učiniti sve što je u njegovoj moći da im stvori udoban život. Na tu izjavu ocu pade teret s duše, a gospodin Džon Dešvud je posle toga imao dovoljno vremena da razmišlja šta bi on u stvari mogao da učini za njih.

On nije bio neuviđavan mladić, sem ako se čovek prilično hladna i sebična srca ne smatra za neuviđavnog; ljudi su ga uglavnom cenili zato što se u svojim svakodnevnim poslovima pristojno ophodio. Da se oženio kakvom boljom devojkom, cenili bi ga verovatno još više; možda bi čak i on postao dobar, jer se oženio vrlo mlad i bio zaljubljen u svoju ženu. Gospođa Džona Dešvuda prevazilazila je u svemu svoga muža: bila je ograničenija duhom i sebičnija.

Kada je dao ocu obećanje, pomišljao je u sebi da poveća imetak svojih sestara, poklonivši svakoj po hiljadu funti. Tada je zaista smatrao sebe sposobnim za tako nešto. Izgledi na četiri hiljade funti godišnje, osim redovnih prihoda i ne računajući drugu polovinu majčinog imanja, zagrevali su mu srce i budili u njemu osećanje da je sposoban da učini plemenito delo. – „Da, daće im on tri hiljade funti; to će biti velikodušno i divno! Biće im to dovoljno da budu potpuno spokojne. Tri hiljade funti! On će moći bez većih teškoća da se liši tolike sume.“ Razmišljao je o tome celog dana, i još mnogo dana posle toga, i nije se pokajao.

Tek što je otac sahranjen, gospođa Džona Dešvuda, ne obaveštavajući svekrvu o svojim namerama, banu u kuću sa svojim sinom i poslugom. Niko joj ne bi ni sporio njeno pravo

da dođe, jer je kuća postala vlasništvo njenog muža od trenutka kada je otac umro; ali je neuljudnost njenog postupka bila utoliko veća, i to je veoma nepovoljno uticalo na prostodušnu gospođu Dešvud u tom trenutku. Njeno osećanje časti bilo je tako razvijeno, a njeno shvatanje plemenitosti tako romantično da je za nju svaka uvreda te vrste, bez obzira od koga ona potiče ili kome je namenjena, bila izvor neoprostive mržnje. Gospođa Džona Dešvuda nije nikada bila ljubimica ma kog člana porodice svoga muža, samo što do tada nije imala prilike da im pokaže sa koliko malo obzira prema tuđim osećanjima može da ima kada okolnosti to zatraže.

To nepristojno ponašanje toliko je jako pogodilo gospođu Dešvud i ona je zbog toga tako duboko prezrela svoju snahu da bi po njenom dolasku smesta zauvek napustila kuću. Međutim, molbe njene najstarije kćeri navele su je da razmisli o umesnosti takvog postupka; iz ljubavi prema svojim kćerima odlučila je da ostane, ne bi li, njih radi, izbegla razdor sa njihovim bratom.

Najstarija kći, Elinora, koja je dala taj umesan savet, bila je neverovatno razborita i sposobna da hladno rasuđuje; zbog toga je, mada tek u devetnaestoj godini, postala savetnik svoje majke, i to joj je više puta omogućilo da, u korist cele porodice, obuzda prenapregnute želje gospođe Dešvud, koje bi je, inače, neminovno navele na nesmotren korak. Mada izvanredna srca, po prirodi, sklona da zavoli i da snažno oseća, ona je ipak umela da vlada svojim osećanjima: tu je sposobnost njena mati imala tek da nauči, dok je jedna od njenih sestara uporno odbijala da je uopšte stekne.

Marijanine sposobnosti bile su u mnogo čemu istovetne s Elinorinim. Bila je osećajna i bistra, ali u svemu neobuzdana; nije umela da bude umerena ni u bolu, ni u radosti. Velikodušna, ljupka, zabavna: sve samo ne razborita. Sličnost između nje i majke bila je očigledna.

Elinora je brižno gledala na sestrinu preteranu osećajnost, dok je gospođa Dešvud tu njenu osobinu cenila i podržavala. Sada su hrabrile jedna drugu u svojoj neizmernoj nesreći. Dobrovoljno su podsticale onaj silni bol koji ih je u prvom trenutku savladao, izazivale ga, i bez prekida oživljavale. Potpuno su se predavale tuzi, dajući maha svom jadu svakom mišlju koja bi to mogla postići, rešene da nikad ne dopuste sebi da se uteše. I Elinora je bila duboko potresena; ali ona je ipak bila kadra da se bori i vlada sobom. Mogla je da se posavetuje s bratom, da dočeka snahu po njenom dolasku i da se pristojno s njom ophodi; bila je u stanju da probudi u majci želju za sličnim naporom i da je privoli na slično strpljenje.

Margarita, treća sestra, odlikovala se vedrinom i dobroćudnošću; ali pošto je već primila dobar deo Marijaninih sklonosti, a nemajući pri tom mnogo ličnog razumevanja, ona u svojoj trinaestoj godini nije obećavala da će u zrelije doba života moći da se meri sa svojim sestrama.

II

Gospođa Džona Dešvuda se sada nastanila u kući kao gospodarica Norlenda, dok je položaj svoje svekrve i zaova sve-la na stepen običnih gostiju. Smatrajući ih za to, ponašala se prema njima doduše mirno i pristojno, a njen muž s onoliko topline koliko je uopšte bio u stanju da oseti ma prema kome, sem prema sebi, svojoj ženi i sinu. On ih je stvarno, s izvesnom srdačnošću, bodrio da Norlend smatraju za svoj dom; a kako gospođa Dešvud nije imala ništa povoljnije nego da ostane tu gde je dok ne nađe neku kućicu u okolini, prihvatila je njegov poziv.

Ostati i dalje u kući gde ju je sve podsećalo na prošle prijetnje dane bilo je upravo ono što je godilo njenoj duši. Kada je bila dobro raspoložena, nije postojao niko vedriji od nje, niti se iko sa više pouzdanja nadao sreći, što u suštini i jeste prava sreća. Ali, u žalosti bi je njena mašta toliko ponela da je niko nije mogao utešiti, kao što ni njeno zadovoljstvo niko nije mogao da pomuti.

Gospođa Džona Dešvuda nije se ni najmanje slagala s onim što je njen muž nameravao da učini za svoje sestre. Oduzeti tri hiljade funti od imovine njihovog dragog mališana značilo bi osiromašiti ga. Molila ga je da o tome još malo razmisli. Kakvo obrazloženje može on sebi dati što će svom sinu, i to jedincu, da otme toliki novac? I s kakvim pravom očekuju gospođice Dešvud – koje su mu samo polusestre, što ona uopšte i ne smatra ni za kakvo srodstvo – da im on tako velikodušno pokloni toliku sumu? Svakome je dobro poznato da ne može postojati ljubav između dece rođene iz više brakova; i zašto bi on upropastio i sebe i njihovog jadnog malog Harija time što bi svojim polusestrama dao toliki novac?

– Otac je na samrti zatražio od mene – odgovori njen muž – da se staram o njegovoj udovici i kćerima.

– Čini mi se da nije znao šta govori; kladim se u šta hoćeš da je u tom trenutku bio neuračunljiv. Da je bio pri čistoj svesti, ne bi mu palo na pamet da traži od tebe da otuđiš polovinu imetka svog rođenog deteta.

– On nije pominjao nikakvu određenu sumu, draga moja Fani; zamolio me je samo, kao što se to obično čini u takvim prilikama, da im se nađem pri ruci i potrudim da im obezbedim udobniji život nego što je on bio u stanju. Možda bi bolje uradio da je sve to prepustio meni. Ne verujem da je mogao pretpostaviti da ću ih ja zanemariti. A pošto je tražio moje obećanje, ja mu ga nisam mogao uskratiti: tako sam bar u tom trenutku, mislio. Obećanje je, prema tome, dato, i ono se mo-

ra održati. Nešto se mora za njih učiniti kada budu napustile Norlend i prešle u neku drugu kuću.

– Lepo, nešto ćemo učiniti za njih, ali to *nešto* ne mora biti tri hiljade funti. Razmisli samo – dodade ona – kada taj novac jednom ode, nikad se više neće vratiti. Tvoje sestre će se udati, i on će zauvek propasti. Kada bi ga naš jadni sinčić ikad mogao dobiti natrag...

– Pravo kažeš – reče njen muž ozbiljno – to bi bilo nešto sasvim drugo. Može doći vreme kada će Hari zažaliti što mu je oduzet toliki novac. Pretpostavimo da jednog dana postane otac velike porodice, kako bi mu tada dobro došla ta suma!

– Razume se.

– Možda bi, onda, za sve nas bilo bolje kada bismo tu sumu prepolovili. I pet stotina funti bilo bi dovoljno za njihove prihode!

– Oh! To bi prevazišlo sva očekivanja! Koji bi brat na svetu učinio i upola toliko za svoje sestre, čak i za rođene, a kamoli za polusestre! Samo si ti u stanju da budeš tako velikodušan!

– Ne bih želeo da ispadnem škrt – odgovori on. – U takvim prilikama bolje je dati više nego malo. U ovom slučaju niko neće pomisliti da za njih nisam dovoljno učinio; sumnjam da i one same očekuju nešto više.

– Ne znamo mi šta *one* očekuju – reče njegova žena – niti ćemo o tome voditi računa: pitanje je koliko si ti u stanju da im daš.

– Svakako, ja mislim da mogu da im dam po pet stotina funti. Kako sada stvari stoje, ne računajući ono što ću im ja dati, svaka će od njih posle majčine smrti imati preko tri hiljade funti, a to je lep imetak za mladu ženu.

– Još kako! Prosto pomislim da njima nije uopšte potrebna pomoć. Sve tri zajedno imaće deset hiljada funti. Ako se udaju, one će sigurno biti dobro zbrinute, a ako ne, moći će vrlo udobno da žive od interesa na deset hiljada funti.

– To je sasvim tačno; i, nešto se mislim, ne bi li možda s obzirom na sve to, bilo pametnije da umesto njih, pomažemo njihovu majku za života... hoću da kažem... da njoj dajemo neku vrstu godišnjeg izdržavanja. Na taj način bi i moje sestre imale koristi. Sa sto funti godišnje mogle bi sve divno da žive.

Njegova žena se malo kolebala da odobri taj predlog.

– Nema govora – reče ona – to je, svakako, bolje nego dati odjednom petnaest stotina funti. Samo, u slučaju da gospođa Dešvud poživi još petnaest godina, grdno bismo naseli.

– Petnaest godina! – Koješta, draga moja Fani; nema izgleda da će ona živeti ni blizu tako dugo.

– Verovatno da nema; ali, ako malo razmisliš, ljudi se vuku beskrajno dugo kada primaju ma kakvu vrstu izdržavanja; a ona je veoma držeća i zdrava, jedva ako ima četrdeset godina. Ti redovni izdaci nisu tako bezazlena stvar; ponavljaju se iz godine u godinu i nikako da ih se čovek reši. Ti nisi ni svestan čega bi se primio. Imala sam ja prilike da upoznam razne nevolje u vezi s takvim plaćanjima. Moj otac je testamentom obavezao majku da daje izdržavanje trojici ostarelih slugu, i neverovatno je koliko je njoj to bilo neprijatno. Dvput godišnje morala je isplaćivati to izdržavanje; pa onda, trebalo je dostavljati taj novac; zatim se za jednog od njih pronela vest da je umro, a kasnije se opet ispostavilo da nije. Mojoj majci se sve to lepo smučilo. Njen prihod i nije njen, govorila je, kada stalno i drugi polažu na njega pravo; a to je bilo utoliko neljubaznije s očeve strane što bi, inače, sav novac pripadao samo majci, i ona se ne bi ničega lišavala. Ta redovna plaćanja postala su mi toliko odvratna da ja nizašta na svetu ne bih primila na sebe takvu obavezu.

– Svakako – odgovori gospodin Dešvud – vrlo je neugodno kada čoveku prihodi iz godine u godinu presušuju na taj način. Njegova imovina, kao što tvoja mati pametno kaže, *nije* samo njegova. Nije nimalo zgodno kada se čovek obaveže da u roku plaćanja odvaja toliku sumu: to ugrožava njegovu sigurnost

– Neosporno, i najzad, niko ti neće reći hvala. Verujući da su obezbeđene, one bi smatrale da ti činiš samo ono što se od tebe očekuje, a to ne povlači nikakvu zahvalnost. Da sam ja na tvom mestu, ma šta učinila, učinila bih po svom ličnom nahođenju. Ne bih se obavezala da im ma šta redovno dajem. Možda će ti neke godine teško pasti da odvojiš sto, pa čak i pedeset funti od novca određenog za naše troškove.

– Izgleda da si u pravu, draga moja; u ovom slučaju bolje je ne davati ništa redovno; ma koliko im povremeno budem davao, to će im biti od mnogo veće koristi nego godišnje izdržavanje, jer bi, inače, u slučaju da im je obezbeđen veći prihod, samo poboljšale svoj način života i ne bi ni za paru bile bogatije na kraju godine. To će, svakako, biti najbolje. Neki poklon od pedeset funti s vremena na vreme izvući će ih iz novčanih neprilika i potpuno će, mislim, odgovarati obećanju koje sam dao ocu.

– Hoće, bez svake sumnje. Pravo da ti kažem, ja sam ubeđena da tvoj otac nije ni pomišljao da im ti daješ novac. Pomoć na koju je on pomišljao bila je, verujem, takva kakva se s pravom može od tebe očekivati: da im pronađeš, na primer, neku zgodnu malu kuću, da im se nađeš pri selidbi i ponekad, u odgovarajuće godišnje doba, pošalješ na poklon ribu ili divljač. Dajem glavu da nije zamišljao ništa drugo; bilo bi zbilja veoma čudno i nerazumno od njega da je ma šta drugo imao u vidu. Razmisli, molim te, dragi moj Džone, kako će tvoja maćeha sa kćerima sjajno živeti od interesa na sedam hiljada funti, ne računajući po hiljadu funti koje pripadaju lično svakoj devojci, što će im donositi po pedeset funti godišnje; od tog prihoda će one verovatno davati majci za izdržavanje. Sve četiri imaće pet stotina funti godišnje; a šta, zaboga, mogu četiri žene više i zahtevati? One će živeti tako jevtino! Njihovi domaći troškovi biće sasvim neznatni. Neće držati ni kola ni konje, a jedva nekog od posluge; ni s kim se neće družiti, pa neće ni imati nikakvih izdataka. Zamisli samo kako će udobno živeti! Pet